

הרב יוסף שמחה גינזבורג
הרב אברהם ברוך פבזנר (פעוונזנער)

הוראות כ"ק הרבי מליובאוויטש בעניין הפרייט מבחנה והזרעה מלאכותית

בנדון הפרייט מבחנה, יש בין חסידי חב"ד הנחה, ואולי גם דיעה נפוצה, שדעתו של הרבי היא שהדבר מושלל ואסור לחלוטין עפ"י ההלכה, ולפי הנחה זו, מכריע הרבי להלכה כפוסקי דורנו המחמירים ואוסרים את הדבר (וזאת גם במקרים קשים וחמורים).

ננסה בעזה"י לברר מהי באמת גישתו של הרבי בכל הנושא, ומה הן הוראותיו למעשה.

* * *

ההנחה הנ"ל נסמכת, לכאורה, על כמה ממענותיו של הרבי, בכתב ובעל פה, שחלק מהן התפרסמו בבמות חב"דיות שונות.

להלן המענות הללו:

א. אשה ממצפה רמון עברה טיפול להפרייט מבחנה. לפני כן ביקשו היא ובעלה מהרבי ברכה להצלחה בזה, ולא נענו. משום מה, סברו שאכן קיבלו ברכה כזאת. העובר לא הצליח להתפתח. שוב החלו בטיפול מחדש, וביקשו ברכה שהפעם יהיה העובר לתינוק בריא ושלם. המענה שקיבלו באמצעות בית חב"ד המקומי, ביום כ"ג אלול תש"נ:

"צילום מכתב הפוסק שהתיר זה.
דיוק בטהרת המשפחה.
פשיטא שאני לא כתבתי ברכה לעשות זה.
אזכיר על הציון."

ב. תשובה באמצעות הרה"ג בן-ציון ליפסקר שליט"א, רבה של ערד, מיום כ"ז אדר תנש"א:

המותר על-פי התורה?!"

ג. לבני זוג שביקשו ברכה להפרייט מבחנה, בתשובה למכתבו של הבעל:

"כמדומה אסור על-פי שולחן-ערוך וכו'.
ובטח לא יעשו זה כלל, ופשוט.
אזכיר על הציון."

ד. ובתשובה לאשה באותו ענין:

"הרי ככתבה גם זה זהו היפך התורה!!
ולבזבז ממון כדי לעבור על השולחן-ערוך.
אזכיר על הציון."¹

ה. כמו-כן התפרסם שאשה שביקשה את ברכת הרבי, בעת חלוקת דולרים, להצלחת הטיפול הנ"ל, נשאלה ע"י הרבי, האם יש רב שהתיר לה את זה, וכשענתה שפלוני התיר לה את זה, אמר לה הרבי:

הרי הפלוני הזה אינו רב, אלא דוקטור!

ו. תשובת הרבי לשואל מהרב ה"ר, מיום י"ד כסלו תש"נ, שנעתקה לקמ"ן.

אולם עיון נוסף במענות הללו, מוכיח שאין כאן שלילה מוחלטת של הטיפול אלא רק הסתייגות בלבד²:

במענה א' יש דרישה לשלוח לרבי "צילום מכתב הפוסק שהתיר זה" - יש כאן משמעות שכאשר ישלחו את המכתב - הרבי יסכים לטיפול. וזה ש"פשיטא שאני לא כתבתי ברכה לעשות זה" - הרי זה מפני שהזוג לא צירפו שום פסק דין להיתר;

במענה ב' הרבי מנסח את דבריו בצורת שאלה: "האם מותר עפ"י התורה?", ולא בצורת הכרעה ופסק, וברור שזהו בדיוק, כמובן;

במענה ג': "כמדומה³ אסור עפ"י שו"ע וכו'";

במענה ד': "הרי ככתבה⁴... זהו היפך התורה!! וכו'" - "ככתבה", כנראה שהאשה כתבה בפירוש שהיא מתכוונת לעשות את זה למרות שהדבר אסור⁵.

אלא שאי אפשר להתעלם מהעובדה שאם כי בכל המענות הללו אין שלילה מוחלטת של הטיפול, בכל זאת יש בהן נטיה ברורה לאיסור. ויש לציין שבמענות הקצרות הללו אין הרבי כותב מה הם נימוקיו.

ונראה שהענין מתבהר עפ"י מכתבו של הרבי להרה"ג רא"י ה"ר (העללער) שליט"א⁶ מיום עש"ק י"ז כסלו תש"נ בנדון הזרעה מלאכותית

1. שתי התשובות ג' ו-ד' מגליון "בית חיינו" מס' 124 עמ' 18, ט-טו בשבט תשנ"ב.
2. זאת, כנראה, כאשר חסריים תנאים מסויימים, כדלקמן. ראה כיו"ב גם ב"בית חיינו" גיליון 77, מיום ג' אדר תנש"א.
3. ההדגשה של המעתיקים.
4. ההדגשה כנ"ל.
5. ובכלל המילים "גם זה" מוכיחות שהבעל כתב על טיפול אחד, והאשה - על טיפול שונה. אולי הזרעה מלאכותית והפריית מבחנה (ואולי דובר שם על תרומת זרע מגבר אחר). ובכל אופן, מכתביהם של בני הזוג לא הגיעו לידינו, וקשה לנו לקבוע בוודאות מהו תוכנם המדוייק.

(שיש בה דברים משותפים עם הפריית המבחנה). ולהשלמת התמונה נעתיק כאן את כל ההתכתבות כפי שהופיעה בקובץ "כולל מנחם" ניו יורק תשנ"ה עמ' כז ואילך: מכתב השואל אל הרב הנ"ל, ובו כלול גם מענהו של הרבי לשואל, מענה הדומה (בחלקו) למענה א'; פסק דין הרב; מכתב הרבי אל הרב הנ"ל; ומענהו של הרב.

מכתב אל הרה"ג ר' יוסף אברהם הלוי העלער שליט"א

י"ד לחדש כסלו התש"ן

לכ' הרה"ג הרה"ח מוהר"ר יוסף הלוי העלער שליט"א
חבר בד"צ דק"ק קראון הייטס יצ"ו

כידוע לכבוד תורתו הנני כבר נשוי לאורך ימים ושנים טובות ... שנים לערך, ולעת עתה לא זכיתי לזרעא חייא וקיימא, אשתי שתחי' עברה כמה ניתוחים לא עלינו ביחס לעיבור ... אי אפשר לה להתעבר באופן טבעי נורמלי, העצה היחידה היא ... שלוקחים הזרע של הבעל וכו' ושמים את זה ישר בהרחם של האשה בלי שהזרע יהא צריך לעבור דרך הטיובס [צינורות] וכו' וכו'.

לפני כמה חדשים פנינו לכבוד תורתו בנידון זה וכבוד תורתו אמר שהיות שיש שמועות שכמה מהקליניקס [מרפאות] שמטפלים בהנ"ל אינם נזהרים כ"כ ואפשר שמערבים זרע אחר בזרע הבעל ח"ו וכו' הנה הדרך היחידה שיהי' מותר עפ"י תורה לעבור הפראצעדורע [את התהליך] הנ"ל הוא באם הקליניק [המרפאה] יסכים שיהודי ירא-שמים ישמור ויעמוד על גבי הרופאים במשך הימים או השעות שמכינים את זה באופן שנדע ברור שלא קלקלוהו.

והנה לאחרונה מצאנו קליניק [מרפאה] שהסכים על תנאי הנ"ל ואמרו שיתירו מכריהם ד"ר ... שי' שיהי' השומר וגם ד"ר ... אמר שימסור את עצמו על זה ויעשה כל אשר ביכולתו לעזור בהענין (ד"ר ... מפורסם פה ליהודי חסיד וירא שמים).

לפני איזה ימים כתבה אשתי מכתב לכ"ק אדמו"ר שליט"א וביקשה ברכתו הק' על הענין הנ"ל. היום צילצל אותי הרי"ל שי' גרונו ומסר שכ"ק אדמו"ר שליט"א ענה שרוצה לראות "צילום מ(ה)פסק דין ברור".

ובזה הנני פונה לכבוד תורתו שליט"א שיואיל לאשר הפסק דין הנ"ל בכתב בכדי שנוכל למסור את זה לכ"ק אדמו"ר שליט"א בהקדם... ויהי רצון שנזכה לקבל ברכת כ"ק אדמו"ר שליט"א ונזכה לבשורות טובות ישועות ונחמות במהרה בימינו, אמן.

אישור פסק הדין

ב"ה יום ד', ט"ו כסלו התש"נ

כבוד הר"ר... וכו'...

שלום וברכה,

במענה למכתבו מאתמול המצו"ב:

על פי דעתי, ועל פי מה שהסביר לי בטלפון הד"ר ... שי' (שהוא יהודי ירא שמים...) שיעמוד אצל כל התהליך מרישא ועד גמירא. וישגיח על כל פרט ופרט, וגם החומר יהי' סגור וחתום ע"י חותם בתוך חותם, באופן שלפי דעת הנ"ל אין שום חשש תערובות חומר זר ח"ו (וגם אין לרופא הנ"ל שום נגיעה בזה היות שרופא אחר מטפל בזה והוא רק משגיח, וליתר שאת גם רופא השני המטפל בזה הוא יהודי).

עפ"ז יכול לסמוך על גדולי הוראה שהתירו באופן זה (עי' שו"ת מנחת יצחק ח"א סי' נ' ועוד).

ועל זה באתי על החתום יום הנ"ל

יוסף אברהם הלוי העלער

תשובת הרבי אל הרב הלר⁷

"קודם הכניסה לשקלא-וטריא בהלכה,

יברר אצל מומחים שכבר עושים בזה מזמן, על דרך הרגיל עד עתה
בפועל מכמה וכמה חודשים:

1. כמה זמן מראשית התהליך עד סופו?
2. כמה טיפולים עושים במשך זה?
- לפעמים יותר מטיפול אחד נעשה על ידי איש אחד, אבל לאו דווקא;
- בינתיים [ישנם] הפסקי זמן שאז כל החומר על אחריות דשומרי המחסן.
3. כמה חומרים מוסיפים להזרעה?
4. איכותם?
5. היש בחומרים הנזכרים כאלה שנעשו מזרע אדם?
6. וכן בנוגע לביוץ האשה?
7. ישנם טיפולים שגורמים בהאשה דין נידה.
8. נוכחות הבעל בכל הנזכר לעיל - מעוררת השאלה: [האם יש לרופא דין] מסיח לפי תומו בזה?

7. סידור השורות, פתיחת ראשי-תיבות, כל המוקף בסוגריים מרובעים, ומקצת סימני הפיסוק – נתוספו ע"י הח"מ.

בזמן המנחת יצחק⁸ - היה כל התהליך באופן שונה לגמרי. וגם עתה משנים מזמן לזמן.

תשואות חן שיודיעני תוצאות חקירות ודרישות הנזכרות לעיל, ועוד דוגמתם.

מענה הרב לכ"ק אדמו"ר על תוצאות החקירה ודרישה:

כ"ד כסלו, עש"ק חנוכה, התשי"ג

כ"ק אדמו"ר שליט"א,

כבקשת כ"ק אדמו"ר שליט"א, הנני בזה לכתוב תוצאות הדרישה וחקירה אודות הזרעה מלאכותית עד כמה שעלה בידי לברר לעת עתה (הענין נתעכב היות שאחד הרופאים אשר עמי בקשר היה מחוץ לעיר).

א. כמה זמן מראשית התהליך עד סופו: יש שגומרים את כל הענין בב' וג' שעות (ד"ר ... מאנהעטן), אצל אחרים משאירים הזרעה באינקובטור מ"ח שעות, ולפעמים ע"ב שעות (ב' או ג' ימים).

ב. כמה טפולים עושים במשך זמן זה: משתדלים לעשות הרבה יחד ככל האפשר כדי למעט בהוצאות, בבתי רפואה עוזרים בזה כמה וכמה. רופא הנ"ל עושה הכל לבד והכל רק על אחריותו.

ג. כמה חומרים מוסיפים להזרעה: תלוי לפי המקרים, ודעת הרופאים: יש מוסיפים עד עשרה חומרים. ויש [המוסיפים] רק חומר אחד, וכדלקמן:

ד. איכותם: רופא הנ"ל מוסיף רק מי מלח בלבד, לפעמים צריך גם פרוטאין ואז לוקח דם מהאשה. אחרים מוסיפים מינרלים, לפעמים אנטיביוטיקה, במקרים מסויימים [מוסיפים] מרכיבים מדם של עובר.

לפי דבריהם בשום אופן אין דבר הנעשה מזרע אדם (אחר) או ביוץ האשה. (במקרה של...היו צריכים להוסיף רק חומר אחד המוכר לד"ר...וליתר שאת יבדקנו עוד הפעם ע"י מיקרוסקופ לפני שמוסיפים אותו)

ה. ישנם טפולים שגורמים באשה דין נדה: ישנם כמה שיטות אין להכניס: יש מכניסים דרך דופן צוואר הרחם ואז בטח יוצא דם (ואין כאן מקומו לשקלא-וטריא האם זה דם נדה וכו'). יש מכניסים דרך פתח הרחם ע"י שפופרת דקה ביותר, וראיתי אותה ולכולי עלמא לא נעשית

8. כנראה הכוונה לח"א סי' נ הנזכר במכתבו של הרב הלר. התאריך שם: עש"ק שובה תשי"ג.

נדה באם אינו יוצא דם. (בדין "אין פתיחת הקבר בלא דם" המבואר בשו"ע ס' קצ"ד ס"ד דכשמכניסין שפופרת תוך הרחם נטמאת, ישנה שיטת האחרונים דס"ל דכשפותחין הרחם מבחוץ לא אמרינן אין פתיחת הקבר בלא דם, דדין זה הוא רק במפלת וכיו"ב שנתעוררה הפתיחה מפנים {תפארת למושה סי' קפ"ח, הגהות הברוך טעם על שו"ת נובי"ת סי' ק"כ, שו"ת שו"מ תליתאה סי' מ' ח"ב ועוד.} ודלא כנובי"ת סי' ק"כ דאוסר בכל אופן, ע"ש. ובנידון דידן השפופרת היא דקה מן הדקה ובכה"ג לכ"ע לא חשיב פתיחת הקבר. וכמש"כ בספר פרי דעה סי' קפ"ח דבפחות משיעור אצבע קטנה של אדם שהוא לערך ט"ו מילימטר טהורה לכ"ע. וכ"מ בבהגר"א סו"ס קפ"ח דבפחות משיעור "פיקה של שתי" שהוא כדור שבראש הפלך שטוות בו הנשים חוט השתי לא הוי פתיחת הקבר ע"ש). אבל כמובן שאי אפשר להבטיח מקודם שלא יצא, ולפעמים יוצא מהצדדים ע"י שגורר שם בלי כוונה, ואז מתעוררת שאלת נאמנות הרופאים. ד"ר ... הנ"ל אינו מכניס אפילו בפתח (הצוואר?) הרחם, ועל דרך הרגיל אין דם.

ו. להערה בעלמא: היות שישנם המתירים לעשות הטיפול אפילו בימי נידתה (שו"ת אגרות משה אה"ע ח"ב סי' י"ח, ודלא כמהרש"ם ח"ב סי' רס"ח שאוסר. ישנה שיטה ממוצעת המתירה לאחר שתצא מדין נדה דאורייתא, שו"ת מנחת יצחק ח"א סי' נ') אולי אפשר לצרף שיטתם עכ"פ במקום ספק דם.

ז. רופא הנ"ל אישר שישנם כמה שיטות ושמשינים מזמן לזמן, וזה עכשיו חזר מטקסס שלמד שם שיטה חדשה.

ממכתב הרבי ברור שהוא אינו נכנס לשקלא וטריא בהלכה בדין זה (של הזרעה מלאכותית). ומשמעות הדברים הן עפ"י מה שכתב במכתב להרב הלר והן עפ"י מה שכתב בהמענה לשואל - שהרבי סומך על פסק דין (ברור של) רב בזה ככל שהרב יפסוק, להיתר או לאיסור.

ויתכן שגישתו של הרבי בזה היא, שמאחר שאין הלכה פסוקה בנידון זה (שהרי לא היתה עמידה למנין, וכיו"ב), הרי ש"דעביד כמר עביד ודעביד כמר עביד"⁹ אלא שצריך שרב יפסוק בכל מקרה ומקרה לגופו, ואין לסמוך על פסק כללי ועקרוני, מכיון שבשינוי קטן במציאות משתנה הדין. ואכמ"ל בזה.

אלא שהרבי דורש מהרב הפוסק שלפני שהוא (הרב הפוסק) נכנס לשקו"ט של הלכה - שיברר ויחקור וידרוש אצל מומחים העוסקים בזה

9. עירובין 1, ב, ואילך, ועוד.

בפועל מזמן רב - כמה וכמה פרטים בדרך הרגילה שלהם עד עתה בפועל (ולא מה רק שאפשר לעשות מכאן ולהבא).

ומשמעות הדברים היא - שכאשר לפי השקו"ט והמסקנא בהלכה יש להתיר הזרעה מלאכותית באופן מסויים, הרי יש לעמוד על המשמר שאכן הכל ייעשה כהלכה (היינו באופן המסויים המותר) ושהנאמנות בזה (שאכן הכל מבוצע כהלכה) ג"כ תהיה תקפה עפ"י הלכה.

* * *

והנה החששות שהרבי כתב בענין הזרעה מלאכותית, ישנם גם (ואולי ביתר שאת וביתר עוז) בהפריית מבחנה¹⁰. וזו, כנראה, הסיבה לעמדתו של הרבי שלא לאשר ולתת ברכה להפריית מבחנה.

זאת ועוד: מאחר שיש חששות רבים בטיפול הנ"ל, הרי שיש להימנע ממנו ככל האפשר, ולא להפכו לטיפול פשוט שיגרתי ונפוץ. כלומר: הסתייגותו הפומבית והנחרצת של הרבי מהטיפול, מהווה מסר לרבנים מורי הוראה שלא ימהרו להתיר את הדבר, ולא יינתן היתר אלא אם כן אין שום ברירה אחרת (וזאת, גם כאשר עצם ההיתר ברור להם מבחינה הלכתית-עקרונית); וגם מסר לציבור הרחב ולזקוקים לטיפול שהדבר אינו פשוט כלל, וגם כאשר מבצעים את הטיפול (במידה והדבר הותר) יש צורך בזהירות ודקדוק מירביים בפרטים ופרטי פרטים, ושלא יעשו שום דבר קטן כגדול, בלי שאלה לכך. (ומסתבר שההסתייגות קשורה לעוד דברים שאינם ממסגרת הצרה של רשימתנו).

* * *

תשובה מותנית

וכנראה זהו פשר המענה הבא:

לאשה שביקשה ברכה אודות הפריית מבחנה, אמר הרבי:

צריך בירור באם זה מותר על-פי ההלכה.

השואלת: אני ביררתי.

הרבי: אצל מי?

[השואלת אמרה את שם הרב]

הרבי: בכל אופן, איך שתחליט, יהי רצון שיהיה על-פי ההלכה¹¹.

10. חוץ מחשש מס' 7, שיל"ע אם הוא שיך, בצורה אחרת, בנדו"ד.

11. "בית חיינו", גיליון 81, מיום ב' ניסן תנש"א.

ולפי זה מתבארת העובדה שכאשר רבנים בני סמכא לקחו על עצמם את האחריות לפקח על כל תהליך ההפריה מתחילתו ועד סופו - הסכים הרבי לטיפול ונתן את ברכתו. כפי שאפשר לראות מהמענות דלהלן:

תשובות חיוביות

ח. ביחס לפיקוח ע"י ארגון פוע"ה, פנו לבקש הסכמת הרבי בביקור הראשל"צ הגר"מ אליהו שליט"א אצל הרבי, ביום ו' מרחשון תשנ"ב: "לפי מיטב זכרוני, התשובה (של הרבי) היתה שבאם הראשון לציון הגר"מ אליהו שליט"א לוקח על עצמו את האחריות - יש לסמוך עליו."

ט. כמה זמן לפני כ"ז אדר תשנ"ב¹² פנה זוג אחד ושאל דעת קדשו: בבית הרפואה "ביקור חולים" בירושלים נעשית הפריית מבחנה תחת פיקוחם של רבנים חרדים מהתחלה עד גמירא, ועיקר ההשגחה שלהם היא לדאוג לכך שלא יערכו בזרע הבעל שום דבר זר שיש בו חשש כלשהו, וקיבלו על כך הסכמתו וברכתו הק'."

י. אחרי כ"ז אדר נתקבלה שאלה כזאת מעוד זוג וגם הם קיבלו הסכמה וברכה.¹³

יא. הרה"ג ר' יוסף-יצחק פייגלשטוק שליט"א, רב דקהילת חב"ד בואנוס איירס, הציע לרבי בניסן תשנ"ב אודות הפריית מבחנה, בשמירה מעולה כנדרש, לזוג שללא זאת היו עומדים לפני גירושין, וקיבל על כך הסכמה וברכה.¹⁴

* * *

סיכום:

הרבי מסכים להפריית מבחנה (וכן להזרעה מלאכותית) אך ורק בתנאים הבאים:

א. כאשר רב (מורה הוראה בפועל) יפסוק להלכה שהדבר מותר בכלל, ולזוג הנדון בפרט.

12. האירוע המוחי הראשון שעבר על הרבי. לאחר מכן היו תשובותיו רק בניע ראש, אך גם הן היו ברורות וחד משמעיות ביותר, לאחר שהוצגו לפניו כל האלטרנטיבות, וסמכו עליהן למעשה גם בעניני פיקוח-נפש וכו'.

13. התשובות ח-י הן ממכתב המזכיר הרה"ג רי"ל גרונר שליט"א אלי (י. ש. ג.), מיום י"א אדר ב' תשנ"ה.

14. ממכתבו להרה"ג רמ"מ גלובבסקי שליט"א, רב קהילת חב"ד ברחובות, מיום י"א תמוז תשנ"ב.

ב. על הרב הפוסק לבדוק היטב כל מקרה, ולא להתיר את הטיפול אלא כשאין שום ברירה אחרת כלל.

ג. כאשר ניתן פסק-דין ברור להתיר את הטיפול, שהדבר ייעשה בפיקוח צמוד של אנשים יראי שמים, הנאמנים עפ"י תורה, שהטיפול אכן נעשה אך ורק לפי פסק דין הרב, ללא שום סטיה שהיא.¹⁵

* * *

כל הנ"ל הוא בענין הפריית מבחנה מזרע הבעל; ואין זה נוגע כלל לדיון בענין תרומת זרע, ביציות ו"פונדקאות".

מקור: אסיא סא-סב, עמ' 47-55 (1998)

15. בפסק דינו של הרה"ג ר' יוסף יצחק פייגלשטוק מיום י"ב ניסן תשנ"ב, בענין הזרעה מלאכותית (פס"ד שקיבל את הסכמתו של הרבי), פורטו התנאים דלהלן:

א. שיהיה בימי טהרה לאחר טבילה במקוה.

ב. הוצאת זרע בתשמיש כדרך כל הארץ בנרתיק פלסטיק מיוחד לכך לבוש על הבעל.

ג. שמירה קפדנית על הזרע ע"י שומר תורה ומצוות המבין גם בענייני רפואה, שלא יוכלו לרמותו.

ד. לבדוק כל הכלים ששם עובר הזרע שיהיו נקיים לפני הטיפול (וגם אחריו, שלא יוכלו להשתמש בהזרע לאחרים).

ה. שהשמירה תיעשה ע"י אשה, ולא ע"י גבר (כי רק באומן התירו מטעם שטרוד באומנתו).

ו. שהשמירה לא תיעשה ע"י הבעל, שאינו יכול לדקדק מחמת טירדתו.

ז. השמירה תהיה גם שלא יוסיפו שום דבר לזרע.

ח. הפיקוח הזה צריך להיות מתחילה ועד סוף ממש (היינו עד להכנסה לרחם) בשבע עיניים. וכל חסרון בפיקוח, עלול לאסור את כל הטיפול.